

*Виконавець: Катерина Колеснік,
асистент кафедри дошкільної та початкової освіти
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського*

ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС ФРОНТАЛЬНИХ, ГРУПОВИХ ТА ІНДИВІДУАЛЬНИХ ФОРМ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Актуальність теми. Модернізація системи освіти в Україні пов'язана насамперед із змінами на перших освітніх рівнях – дошкільному й початковому, оскільки сталий інтерес до навчання, спроможність отримувати нові знання та удосконалювати набуті компетенції є підґрунтям для наскрізної освіти, освіти протягом всього життя людини. Подальше удосконалення навчального процесу в освітніх закладах усіх рівнів, в тому числі й початковій школі, ставить питання про переосмислення передусім організаційних форм навчання. Формам навчання, від яких залежить успіх роботи вихователя й вихованців, учителя та учнів, школи в цілому, присвячено чимало фундаментальних досліджень як в дидактиці, так і в окремих методиках викладання навчальних предметів.

В історії світової педагогічної практики відомі найрізноманітніші форми організації навчання. Їх виникнення, розвиток, удосконалення і поступове відмирання окремих з них пов'язане з вимогами, потребами суспільства. Кожний новий історичний етап у його розвитку накладає відбиток і на організацію навчання. В результаті, педагогічна наука виробила й систематизувала значний емпіричний матеріал у цій галузі. Постало питання про необхідність систематизації різноманітності форм організації навчання, виділення найбільш ефективних, що відповідають гуманізації освіти, віковим та індивідуальним можливостям вихованців [1].

Мета і зміст навчання більш успішно досягаються з допомогою варіювання організаційних форм навчання. Це пояснюється специфікою розвитку дітей молодшого шкільного віку, зокрема сприйнятливістю до особистісного досвіду інших – їхнього творчого пошуку емоційних оцінок.

Проблемами удосконалення організаційних форм навчання займалися такі видатні педагоги, як Я.А. Коменський, Д.І. Песталоцці, Г.С. Сковорода, К.Д. Ушинський, В.О. Сухомлинський.

Проблема суспільного початкового навчання постала та почала розв'язуватися в Україні з другої половини ХІХ ст., а також під впливом ідей і практики суспільного виховання в Західній Європі та в Росії. Особливу роль у цьому відіграли Ф.Гребель, Н.Лубенець, М.Монтессорі, С.Русова, а також А. Астряб, С. Ананьїн, О. Дорошенко, Є. Сухенько, М. Шейко, Н. Кукловська.

На сучасному етапі реформування освіти удосконаленням організаційних форм навчання займалися і опікуються дотепер Ю.К. Бабанський, В.А. Оніщук, О.Я. Савченко,

М.Д. Виноградова, М.І. Махмутов, В.К. Дяченко, Я.Л. Коломийська, Р.Л. Кричевський, Л.І. Уманський, О.Г. Ярошенко та інші.

Мета публікації полягає у дослідженні особливостей впровадження в освітній процес початкової школи фронтальних, групових, парних та індивідуальних форм організації навчально-пізнавальної діяльності молодших школярів.

Виклад основного матеріалу. Аналіз сучасної педагогічної літератури свідчить про нечітке та неоднозначне тлумачення поняття „форми організації навчання”, що призводить до термінологічної плутанини. В педагогічних джерелах є різні визначення *форми навчання* як категорії дидактики: форма роботи, засіб роботи, організація навчання.

Форма організації навчання—спосіб організації навчальної діяльності, який регулюється певним, наперед визначеним розпорядком; зовнішнє вираження узгодженої діяльності вчителя та учнів, що здійснюється у визначеному порядку і в певному режимі [2, 165]. Педагогічній практиці відомі понад тридцять конкретних форм навчання.

Загальноприйнятими формами організації навчальної роботи є *колективна* — заняття у дитсадках, уроки у школі, лекції та семінарські заняття у ВНЗ, екскурсії, факультативні заняття тощо та *індивідуальна* – самостійна робота, дипломні та курсові проекти тощо, які суттєво відрізняються за ступенем самостійності пізнавальної діяльності учнів і ступенем керівництва навчальною діяльністю з боку викладача.

Вибір форм організації навчання зумовлюється завданнями освіти і виховання, особливостями змісту різних предметів та їх окремих розділів, конкретним змістом занять, складом, рівнем підготовки і віковими можливостями учнів.

Організаційні форми навчання змінюються і розвиваються разом із суспільним розвитком. За первіснообщинного ладу навчання було практично-догматичним. Діти засвоювали виробничий і моральний досвід у процесі спільної праці та повсякденного спілкування з дорослими. Навчальна робота з ними була індивідуальною, потім індивідуально-груповою.

Індивідуальне навчання полягає в тому, що учень виконує завдання індивідуально, але за допомогою вчителя (наприклад, вивчення матеріалів підручника). Воно досить ефективне, оскільки враховує особливості розвитку дитини, індивідуалізує контроль за перебігом і наслідками навчальної роботи. Проте індивідуальне навчання потребує значних матеріальних витрат, учень позбавлений можливості співпрацювати з однолітками. Останнім часом активно використовується у формі репетиторства і консультування.

Індивідуально-групова форма навчання передбачає, що учитель займається з групою дітей (4-6 або 10-12 осіб), навчальна робота має індивідуальний характер, оскільки вихованці різного віку неоднаково підготовлені. Діти приходять на заняття в різний час. Учитель по черзі опитує кожного учня, пояснює новий матеріал, дає індивідуальні завдання. Подібна організація

навчальної роботи існувала до того часу, поки навчання не стало масовим, обмежувалось виробленням найпростіших навичок читання, письма і рахування. Тепер її використовують в малокомплектних сільських школах, де на уроці одночасно навчаються учні різних класів.

Колективна форма навчання наш час є провідною формою. За феодального ладу розвиток виробництва і підвищення ролі духовного життя в суспільстві сприяли виникненню форм масового навчання дітей. Однією з перших було групове (колективне) навчання у братських школах Білорусі та України (XVI ст.). Воно започаткувало класно-урочну форму навчальної роботи, теоретично обґрунтовану в праці Я.А. Коменського „Велика дидактика”. Як система, що забезпечує масовість навчання, за якої можна „усіх навчати всього”, вона існує понад три століття, переважає і тепер. Сутність її полягає в тому, що учнів одного віку розподіляють на класи, заняття з ними проводять поурочно за наперед складеним розкладом. Всі учні працюють над засвоєнням одного й того ж матеріалу.

З формуванням класно-урочної системи навчання (колективної форми навчання) в педагогіці почали використовувати такі поняття, як навчальний рік, навчальний день, урок, перерва, семестр, канікули тощо. Її ефективність була настільки очевидною, що незабаром вона стала провідною у школах багатьох країн світу.

Сучасний навчальний процес у початковій школі продовжує базуватись на традиційній організації навчальної діяльності учнів – колективній (фронтальній). Така система навчання забезпечує керівну роль учителя, доцільну зміну видів занять, можливість застосування різних методів навчання, активізує роботу учнів, але вона розрахована на роботу середнього учня. Значно менше уваги приділяється активним формам навчання, що забезпечують сприятливі умови розвитку комунікативних мотивів пізнавальної діяльності учнів початкової школи, формування у них позитивного ставлення до навчання. Як свідчить педагогічна практика, учні початкової школи зацікавлено ставляться до активних форм організації навчальної діяльності – групових, парних, індивідуальних, які дозволяють реалізувати їхнє природне прагнення до спілкування, взаємодопомоги і співробітництва, допомагають стати активними суб'єктами навчального процесу.

Групова робота полягає у спільних зусиллях учнів щодо вирішення поставлених учителем завдань. Вони здійснюють планування, обговорення і вибір способів вирішення навчально-пізнавальних завдань, взаємоконтроль і самооцінку [3, 152].

Серед форм групової роботи основними є ланкова, бригадна, парна. Ланкова форма передбачає організацію навчальної діяльності постійних груп учнів з 4-6 осіб (на семестр або навчальний рік) з однаковою або з різною успішністю. Ефективнішою є група зі змішаним складом учнів (учні з високими, середніми та низькими навчальними можливостями). Вони працюють над єдиним завданням (вчитель пояснює матеріал, у групах здійснюють повторний

аналіз за питаннями, запропонованими учителем). Оптимальна тривалість роботи в групах 5-7 хв. для молодших школярів, 10-15 хв. – середніх, 15-20 хв. – старших.

Бригадна форма передбачає формування тимчасових груп учнів для виконання навчальних завдань. Є два різновиди організації їх роботи: *кооперативно-груповий* (кожна група виконує частину загального завдання, що доцільно при вивченні значного за обсягом матеріалу), *диференційовано-груповий* (завдання з урахуванням їх складності розподіляють між учнями з різними навчальними можливостями).

Парна робота полягає в допомозі сильного учня слабшим, у взаємодопомозі. Склад пар визначає вчитель, враховуючи симпатії або можливості учнів. Пари можуть мати постійний (статичні) і змінний склад (динамічні). Головне за парної організації навчальної діяльності – взаєонавчання і взаємоконтроль. Згідно з методикою цієї системи учитель готує навчальне завдання для кожної пари учнів; один учень озвучує зміст завдання, другий формулює уточнюючі запитання, пропонує послідовність його розв'язання, потім навпаки; учні обмінюються результатом навчальної праці і перевіряють його; той, хто допустив помилки, робить усний розбір під контролем партнера; потім партнери змінюються і все починається спочатку, але з іншими завданнями.

Групову навчальну роботу застосовують при виробленні предметних умінь і навичок, на уроках з основ наук – під час засвоєння, повторення, застосування, узагальнення і систематизації знань.

Висновки. Отже, форму навчання потрібно розуміти як конструкцію ланок, циклів процесу навчання, що реалізуються в поєднанні керівної діяльності вчителя і керованої діяльності учнів, спрямованої на засвоєння певного змісту навчального матеріалу і способів діяльності. Будучи зовнішнім виглядом, зовнішнім обрисом відрізків-циклів навчання, форма відображає систему їх стійких зв'язків і зв'язків компонентів всередині кожного циклу навчання і як *дидактична категорія означає зовнішній аспект організації навчального процесу, який пов'язаний з кількістю учнів, часом навчання, а також місцем його здійснення.*

Таким чином, удосконалення форм організації навчальної діяльності науковці передусім пов'язують із оновленням групової та парної форм. Реалізація інтерактивного підходу щодо організації навчання дає змогу, не знижуючи вимог програми, зробити навчальний процес для молодших школярів цікавим. Умовою успішної навчальної діяльності учнів є поєднання їх колективних, групових, парних та індивідуальних форм організації навчально-пізнавальної діяльності. Такі уроки дають можливість не тільки підвищити інтерес учнів до навчальної дисципліни, але й розвивати творчість, самостійність школярів, навчати їх роботі з різними джерелами знань (енциклопедіями, словниками, довідниками, пізнавальною літературою тощо). Різноманітні форми організації навчання збільшують активність дітей у процесі навчання.

Список використаних джерел:

1. Андреева В.М. Інноваціїна уроках: Методична пам'ятка вчителя / В.М.Андреева // Управління школою. – 2004 (жовтень). - №29. – С.1-7.
2. Волкова Н.П. Педагогіка: Посібник для студентів ВНЗ. – К.: ВЦ „Академія”, 2001. – С.165-351.
3. Химинець В.В. Інновації в початковій школі. / В.В.Химинець, М.Ю.Кірик. – Ужгород: Інформаційно-видавничий центр ЗІППО, 2008. – 344с.

Колеснік К. Особливості впровадження в освітній процес фронтальних, групових індивідуальних форм організації молодших школярів / К. Колеснік // Студентський науковий вісник. Серія: педагогіка, психологія та фахові методики // Зб. тез та статей. – Випуск №7 / Редкол. : Н.А. Дусь та ін. – Бар : Редакційно-видавничий центр Барського гуманітарно-педагогічного коледжу імені Михайла Грушевського, 2016. – С. 30-33.